

novadu apvienībai Latvijas–Lietuvas pārrobežu sadarbības programmas veidot kopīgus Sēlija (Latvija) – Augštaitija (Lietuva) projektus.”

Kongresa noslēgumā pasniedza Sēlijas pašvaldību apvienības un LZA goda rakstus un pateicības rakstus labākajiem skolotājiem – novadpētniekiem un skolēnu pētniecisko darbu uzvarētājiem. Tāpat tika pasniegta Arkādija Kasinska balva un Sēlijas asociācijas goda biedru diplomu. Par Sēlijas asociācijas goda biedri ievēlēja Ilze Līduma (Jaunsudrabiņa muzejs) 2013. gadā, kā arī jau 2012. gadā – Ilūkstes novada Domes priekšsēdētājs Stefans Rāzna un M. Buclera muzeja vadītājs pazīstamais Sēlijas novadpētnieks Gunārs Spīdainis. Šie diplomu vēl tika piešķirti LZA vārdā, taču, ievērojot Sēlijas identitātes meklējumu sarosīšanos pašā Sēlijā, Jānim Dimitrijevam tika uzticēta Sēlijas asociācijas funkciju pārņemšana no Latvijas Zinātņu akadēmijas vietējo Sēlijas kultūrdarbinieku pārziņā.

Nākamo – astoto Sēlijas kongresu rosināts sasaukt 2016. gadā Jaunjelgavā.

Jānis Stradiņš

PIRMĀ PASAULES KARA SIMTGADEI VELTĪTA KONFERENCE LATVIJAS KARA MUZEJĀ

2014. gada 26.–27. jūnijā Rīgā, Latvijas Kara muzejā, norisinājās starptautiska konference “Sabiedrība, karš un vēsture: Pirmā pasaules kara militārās, politiskās un sociālās norises Baltijas reģionā (1914–1918)”, kuru rīkoja Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte un Latvijas Kara muzejs ar LR Aizsardzības ministrijas un Francijas institūta Latvijā atbalstu. Konferencē ar referātiem uzstājās zinātnieki un militāri politiskās vēstures speciālisti no desmit valstīm (Latvijas, Lietuvas, Igaunijas, ASV, Somijas, Šveices, Vācijas, Krievijas, Francijas un Polijas), pievēršoties gan Pirmā pasaules kara pētniecības problemātikai, gan jautājumiem par karadarbību, politiskajām norisēm Baltijas jūras telpā un kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu. Kopumā konferences divās dienās nolasīti 29 referāti, darbs norisā divās valodās (latviešu un angļu), kā arī visiem interesentiem bija iespēja sekot līdzi konferences pirmās dienas referātiem interneta tiešraidē.

Konferenci ar apsveikuma vārdiem atklāja Latvijas Kara muzeja direktore Aija Fleija, iepazīstinot klātesošos ar Pirmā pasaules kara simtgades piemiņas pasākumiem muzejā. Konferences dalībniekiem apsveikumu bija nosūtījis Valsts prezidents Andris Bērziņš, kā arī aizsardzības ministrs Raimonds Vējonis, kuru klātienē pārstāvēja parlamentārais sekretārs Andrejs Panteļejevs. Tāpat klātesošos uzrunāja LU Vēstures un filozofijas fakultātes dekāns Andris Šnē, LU rektors Mārcis Auziņš un LU Latvijas vēstures institūta direktors Guntis Zemītis, kurš uzsvēra Pirmā pasaules kara nozīmi Latvijas tautas vēsturē.

Konferences darbs noritēja četrās sekcijās. Pirmo sekciju ("Bruņotie spēki un karadarbība Baltijas reģionā") ar referātu atklāja LU asociētais profesors Ēriks Jēkabsons, pievēršoties Pirmā pasaules kara izpētes problemātikai Latvijā. Ē. Jēkabsons vērsa klātesošo uzmanību uz negatīvo tendenci Pirmā pasaules kara un Latvijas Neatkarības kara norises skatīt ļoti šauri – mūsdienu Latvijas valsts robežās, kas sarežģī pilnvērtīgu Latvijas vēstures izpratni. Taču, no otras puses, Latvija vērtējams kā izcils piemērs, lai "izprastu Pirmo pasaules karu visā tā sarežģītībā" – īpatnējā ekonomiskā stāvokļa, nacionālo attiecību un citu faktoru dēļ. Pirmā pasaules kara pētniecība dažādu apstākļu iespaidā nav bijusi pilnvērtīga, un tā paver vēsturniekiem jaunas pētniecības perspektīvas, kuras ir iespējams realizēt, pastiprināti strādājot ārvalstu (Krievijas, Vācijas) arhīvos un sadarbojoties ar citu valstu vēsturniekiem.

Ē. Jēkabsona ziņojumu papildināja vēsturnieks Valdis Bērziņš, kura referāts bija veltīts līdz šim maz zināmiem aspektiem par karadarbību Rīgas līcī Pirmā pasaules kara gados. Ēriks Sibuls (*Eric Sibul*, Baltijas Aizsardzības koledža, Igaunija) iepazīstināja ar britu zemūdeņu kaujas operācijām Baltijas jūrā, savukārt Ivo Jūrve (*Ivo Juurvee*, Tartu Universitāte, Igaunija) aprakstīja pirmos Krievijas armijas radioelektroniskās izlūkošanas mēģinājumus Baltijas jūras reģionā. Īpaši jāizceļ Baltijas Aizsardzības koledžas dekāna Džeimsa Koruma (*James S. Corum*, Igaunija) referāts par vācu militāro kampaņu Latvijas teritorijā (Kurzemē un Zemgalē) 1915. gadā. Dž. Korums padziļināti pievērsās kavalērijas nozīmei Kurzemes un Zemgales ieņemšanā un uzsvēra loģistikas aspektu būtiskumu Austrumu frontē Pirmā pasaules kara gados, kam līdz šim iznākušajā vēstures literatūrā nav pievērsta pietiekama uzmanība.

Lietuvas un Polijas pētnieki iepazīstināja ar militāro vienību veidošanos Lietuvā un baltkrievu bruņoto vienību izveidi Krievijas armijas

sastāvā 1917. gadā. Vīgants Vareikis (*Vyngantas Vareikis*, Klaipēdas Universitāte, Lietuva) lietuviešu militāro formējumu izveidi aplūkoja vācu okupācijas politikas kontekstā, pievēršoties militārās pārvaldes realizētās politikas mērķiem Lietuvā. V. Vareikis secināja, ka par pirmajām lietuviešu bruņotajām vienībām kara gados var uzskatīt “partizānus”, kuri pievienojās izbēgušajiem Krievijas armijas karagūstekņiem un uzbruka vācu karavīriem, kā arī militārās pārvaldes amatpersonām. Vislielākā “bruņotu bandu” aktivitāte Lietuvā bija novērojama tieši 1917. gadā, kad norisinājās arī uzbrukumi civiliedzīvotājiem.

Vācu okupācijas problemātikai Pirmā pasaules kara gados pievērsās arī Latvijas Kara muzeja vēsturnieks Klāvs Zariņš, kurš analizēja militārās pārvaldes kultūras un izglītības politiku Kurzemē un Zemgalē. Minētos referātus papildināja Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja speciālistes Innas Gīles un atvaļinātā pulkveža Jāņa Hartmaņa priekšlasījumi par vēlāko Latvijas armijas ārstu pieredzi Krievijas armijā un ar Svētā Jura krustu apbalvotajiem (par kaujām 1914. gadā) latviešu karavīriem.

Konferences otrajā sekcijā (“Karš un politika”) tika aplūkots daudzveidīgs jautājumu spektrs. Žiljēns Geslēns (*Julien Gueslin*, Pārizes I Universitāte, Francija) aprakstīja Francijas militāro klātbūtni Baltijā un Francijas attieksmes pret Baltijas valstīm evolūciju līdz neatkarības procesiem 1918.–1919. gadā. Interesantu un diskusiju raisošu ieskatu par Krievijas diplomātiju Pirmā pasaules kara gados un Krievijas valsts politiskās elites attieksmi pret karu sniedza Maskavas Universitātes Vēstures fakultātes pētnieces Marija Pavlova (*Maria Pavlova*, Krievija) un Natālija Volodina (*Natalia Volodina*, Krievija). Olavi Arenss (*Olavi Arens*, Ārmstronga Atlantijas Universitāte, ASV) aplūkoja ASV politiku attiecībā uz Baltijas valstu izveidošanos, kurā sadūrās dažādas ģeopolitiskās intereses. Pirmās dienas noslēdzošo referātu prezentēja *Nord-Ost* institūta vēsturnieks Detlefs Henings (*Detlef Henning*, Vācija), kurš analizēja Pirmā pasaules kara beigās notikušos procesus Latvijā un padomju pārvaldes veidošanos 1918.–1919. gadā. Pēc nolasītajiem referātiem sekoja diskusija, kurā aktīvi iesaistījās arī klātesošie interesenti. Konferences pirmajā dienā dalībniekiem bija iespēja gida pavadībā apskatīt Latvijas Kara muzejā 2014. gada 15. maijā atklāto izstādi “Karš ienāca mūsu mājā. 1914–1918”, kurā atspoguļota Latvijas civiliedzīvotāju ikdienas dzīve Pirmā pasaules kara gados.

Konferences otro dienu, atklājot trešo sekciju ("Karš un sabiedrība"), ar referātu sāka Jans Kusbers (*Jan Kusber*, Johana Gūtenberga Maincas Universitāte, Vācija), kurš ieskicēja Rīgas kā Baltijas metropoles nozīmi un tās iedzīvotāju pieredzi Pirmā pasaules kara gados. J. Kusbers raksturoja Krievijas administrācijas noteiktos ierobežojumus Rīgā, evakuācijas norisi, Kurzemes un Zemgales bēgļu stāvokli un vācu iedzīvotāju dzīves apstākļus, īpaši 1917. gada rudenī, kad Rīgu ieņēma Vācijas karaspēks, ko daudzi vācbaltieši sagaidīja ar nevilnotu prieku. Vācbaltiešu problemātikai pievērsās arī LU Vēstures un filozofijas fakultātes docents Raimonds Cerūzis un Bāzeles Universitātes pētnieks Jirgens fon Ungerns-Šternbergs (*Jürgen von Ungern-Sternberg*, Šveice). J. fon Ungerns-Šternbergs savā referātā analizēja Vācijā dzīvojošās vācbaltiešu inteligences attieksmi pret karu. Viņa ziņojumu būtiski papildināja R. Cerūzis, kurš uzsvēra sarežģīto stāvokli, kurā atradās vācbaltieši, karam sākoties, un savā referātā izcēla kopumā trīs vācbaltiešu grupas, kurās var nosacīti iedalīt abās frontes pusēs esošos vācbaltiešus. Pirmajā grupā ietilpa Krievijai lojālie vācbaltieši, no kuriem liela daļa karoja Krievijas armijā. Otru grupu veidoja vācbaltieši, kuri bija Krievijai nelojāli un vairums no kuriem Baltijas teritoriju bija pametuši 19. gadsimta beigās – 20. gadsimta sākumā. Savukārt trešajā grupā ietilpa vācbaltieši, kuriem bija iespēja izvēlēties un kuri mēdza mainīt savu lojalitāti. R. Cerūzis norādīja, ka liela daļa no viņiem kara sākumā atradās Vācijā (devušies studēt u.c. iemeslu dēļ) un bija spiesti izvēlēties, kurā pusē nostāties. Daudzi savu nostāju mainīja pēc 1917. gada politiskajiem notikumiem, jo boļševisms "saistījās ar visāda veida tiesisko, kulturālo un politisko barbarismu".

Kari Alēniuss (*Kari Alenius*, Oulu Universitāte, Somija), papildinot J. Kusbera referātu, atspoguļoja līdz šim mazāk zināmu aspektu Somijas vēsturē – diskusiju par igauņu bēgļiem un igauņu evakuāciju uz Somiju 1915. gadā. Ļoti saistošu referātu prezentēja LU Vēstures un filozofijas fakultātes profesors Ilgvars Butulis, kurš pievērsās "vācu briesmu" propagandas analīzei latviešu presē 1914.–1916. gadā.

Līdz šim maz pētītam Pirmā pasaules kara aspektam savā referātā pievērsās Tartu Universitātes vēsturniece Līsi Eglite (*Liisi Eglit*, Igaunija), analizējot igauņu karavīru pieredzi Pirmajā pasaules karā, kā arī igauņu karagūstekņu pieredzi Centrālā bloka valstu nometnēs, balstoties uz atmiņām, dienasgrāmatām un vēstulēm. L. Eglite norādīja, ka vēstules, dienasgrāmatas un atmiņas uzskatāmas par vērtīgiem

vēstures avotiem, kas atklāj ne tikai pieredzi frontē, bet arī laikmeta sociālpolitisko kontekstu; tas novērojams arī igauņu karavīru pieredzē, kuru nacionālajās jūtās pret Krievijas impēriju un Igauniju novērojama pakāpeniska maiņa dažādu sociālu, politisku un militāru faktoru ietekmē jau kopš 1915. gada.

Konferences trešās sekcijas otro daļu sāka Jevgēnija Nazarova (*Evgeniia Nazarova*, Krievijas Zinātņu akadēmijas Vispārējās vēstures institūts, Krievija), savā referātā atspoguļojot Pirmā pasaules kara ietekmi uz Latvijas nacionālās skolu sistēmas tapšanu un attīstību. Par Pirmo pasaules karu un Baltijas tautu nacionālās simbolikas veidošanos stāstīja Cēsu vēstures muzeja speciālists Tālis Pumpuriņš, savukārt LU Vēstures un filozofijas fakultātes docents Mārtiņš Mintauris iepazīstināja klātesošos ar kultūras mantojuma stāvokli Latvijā pēc Pirmā pasaules kara. M. Mintauris norādīja, ka sabiedrībā pastāvēja interese par Latvijas kultūras mantojuma aizsardzību un saglabāšanu pirmajos valsts pastāvēšanas gados, taču efektīvs valsts institūciju kontroles mehānisms kultūras pieminekļu aizsardzībai vēl neeksistēja, jo pašas institūcijas atradās tikai tapšanas stadijā.

Pirmā pasaules kara pētniecības problēmām un aktualitātēm Eiropas historiogrāfijā pievērsās LU Vēstures un filozofijas fakultātes asociētā profesore Lilita Zemīte, kura analizēja jaunākās tendences kara vēstures pētniecībā. L. Zemīte norādīja, ka vēsturnieki no jauna atgriežas pie jautājuma, kas izraisīja karu. Liela daļa jaunāko politiskās vēstures darbu ir veltīta kara pirmajam gadam vai mēnešiem, kas norāda uz tendenci kara izcelšanos skatīt īsākā laika nogrieznī. Līdz ar to L. Zemīte uzsvēra, ka “Pirmais pasaules karš nav negadījums, bet gan pieņemto lēmumu rezultāts”, un norādīja, ka mūsdienu vēsturnieku darbos dominē uzskats, ka kara izcelšanās izrietēja no šauras personu grupas – atbildīgo valstsvīru – lēmumiem, kas tika pieņemti pēdējā pirmskara mēneša laikā.

Konferences ceturtā, noslēdzošā sekcija bija veltīta Pirmā pasaules kara vēstures avotiem. Latvijas Kara muzeja direktora vietnieks pētnieciskajā darbā Juris Ciganovs iepazīstināja ar Latvijas Kara muzeja krājuma izmantošanas iespējām Pirmā pasaules kara pētniecībā, savukārt Latvijas Nacionālā arhīva speciāliste Marta Grīviņa stāstīja par Pirmā pasaules kara liecībām Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva foto dokumentos. M. Grīviņas referātu papildināja bagātīgs vizuālais materiāls. Par līdz šim mazāk zināmu pētniecības aspektu –

Pirmā pasaules kara arheoloģiju referēja LU Vēstures un filozofijas fakultātes dekāns Andris Šnē.

Ar konferences noslēdzošo referātu uzstājās Latvijas Kara muzeja filiāles “Ziemassvētku kauju muzejs” vadītājs Dagnis Dedumietis, kurš stāstīja par Pirmā pasaules kara piemiņas vietām Latvijā – objektiem, kas joprojām glabā liecības par karu. D. Dedumietis norādīja, ka Latvijā ir saglabājušās daudzas vietas, kur atradušās Pirmā pasaules kara laikā veidotas fortifikācijas būves (tranšejas, satiksmes ejas, zemnīcas u.c.). Ļoti labi fortifikācijas būves ir saglabājušās latviešu strēlnieku Ziemassvētku kauju vietās, kur purvainās augsnes dēļ zemi nav bijis iespējams izmantot lauksaimniecībā un tādā veidā, purvu susināšanas rezultātā uzaugušais mežs ir pasargājis daudzas liecības. Īpašu klausītāju interesi saistīja D. Dedumieša stāstītais par jaunajām metodēm Pirmā pasaules kara mantojuma apzināšanā. Lai efektīvāk realizētu kultūrvēsturiskā mantojuma aizsargāšanu, ir uzsākts projekts tā dokumentēšanai ar mūsdienu tehnoloģijām. D. Dedumietis norādīja, ka Ziemassvētku kauju vietās Tīreļpurvā veikta lāzerskenēšana no lidmašīnas, kas ļāvusi iegūt precīzu zemes reljefa trīsdimensionālu mērījumu. Rezultātā ir iespējams precīzi noteikt Pirmā pasaules kara laikā izbūvēto fortifikācijas elementu, kā arī citu būvju atrašanās vietas. Mērījumu dati ļauj identificēt intensīvākās artilērijas apšaudes vietas, šādā veidā papildinot mūsu zināšanas par kauju norisi.

Pēc divām intensīvām darba dienām visiem konferences dalībniekiem bija iespēja doties ekskursijā uz Latvijas Kara muzeja filiāli “Ziemassvētku kauju muzejs”, kur viņi gida pavadībā tika iepazīstināti ar muzeja ekspozīciju un atjaunotajiem Pirmā pasaules kara fortifikācijas elementiem. Brauciens bija lieliska iespēja turpināt konferencē aizsāktās diskusijas neformālākā vidē. Noslēgumā A. Šnē pauda cerību, ka arī turpmāk LU Vēstures un filozofijas fakultāte un Latvijas Kara muzejs sadarbosies, organizējot zinātniskas konferences ar starptautisku ekspertu piedalīšanos. Īpašu nozīmi tas iegūs turpmākajos gados, kad tuvosies simtgade kopš Latvijas Republikas proklamēšanas.

Ar konferencē nolasītajiem referātiem būs iespējams iepazīties arī rakstiskā veidā – Latvijas Kara muzeja gadagrāmatas XV sējumā, kuru plānots izdot 2014. gada nogalē.

Klāvs Zariņš